

even doorheen te bladeren! In de memo zelf wordt dit ook wat concreter dan in de samenvatting.

Kernbevindingen

Het aandeel deelnemers aan het gedragsonderzoek van het RIVM en de GGD'en dat positief oordeel over het coronabeleid daalde sinds het begin van de pandemie van ongeveer 70% naar 25%. Het draagvlak voor de maatregelen is minder gedaald: de kleinste daling voor hygiëne-adviezen, de grootste voor sociale beperkingen. Ook de ervaren rechtvaardigheid van het beleid is gedaald: van ongeveer 80% naar ongeveer 50%. Sterke schommelingen in vertrouwen en rechtvaardigheid waren zichtbaar rondom de 'disco piek' begin van de zomer van 2021: een flinke toename vóór dit moment werd gevolgd door een nog grotere daling daarna.

Er zijn duidelijke verschillen binnen de Nederlandse bevolking. Deze is op te delen in vier groepen:

1. Groep 1 bestaat uit burgers die die veel vertrouwen hebben in de overheid en voorstander is van meer maatregelen zodra dat nodig wordt geacht (10-20% van de bevolking).
2. Groep 2 bestaat uit burgers die onder voorwaarden meer maatregelen accepteren. Deze groep van ongeveer 35-45% vertrouwt met een zekere gezagsgetrouwheid het Nederlandse overheidsbeleid en heeft een hoge acceptatie van het coronabeleid.
3. Groep 3 bestaat uit burgers die twijfelen over het coronabeleid en in beperkte mate accepteren. Een deel heeft zich nog niet laten vaccineren. Zij maken hierbij een meer individuele afweging. Deze groep bestaat naar schatting ongeveer 30-40% van de bevolking.
4. Groep 4 bestaat uit ongeveer 5-15% van de bevolking met zeer weinig vertrouwen in het overheidsbeleid, en fel gekant tegen maatregelen ongeacht de epidemiologische situatie.

Deze groepen verschillen naast draagvlak voor maatregelen en vertrouwen in beleid, ook in de mate waarin zij aangeven dat de maatregelen impact hebben op hun dagelijkse leven, hoe makkelijk het voor ze is maatregelen na te leven, en in of ze zich hebben laten vaccineren.

Rechtvaardigheid

Draagvlak en vertrouwen zijn hoger als beleid als rechtvaardig wordt ervaren. De kans dat burgers het beleid als rechtvaardig waarnemen en ervaren, wordt groter als zij:

- vinden dat de processen van besluitvorming kwalitatief goed onderbouwd zijn en transparant plaatsvinden (procedurele rechtvaardigheid);
- het gevoel hebben dat de maatschappelijke rechten en middelen – of lusten en lasten – eerlijk worden verdeeld (distributieve rechtvaardigheid).

Zowel de literatuur als analyses van de [RIVM Corona Gedragsunit](#) laten zien dat procedurele rechtvaardigheid van groter belang is voor draagvlak en vertrouwen dan distributieve rechtvaardigheid. Mensen vinden het vaak belangrijker om op een eerlijke en respectvolle manier behandeld te worden, dan (altijd) de voor hen meest gunstige uitkomst te krijgen. Daarbij moet wel opgemerkt worden dat maatregelen die onevenredig één groep treffen of negatieve langetermijneffecten hebben (zoals schoolsluitingen, horeca helemaal dicht), op het minste draagvlak kunnen rekenen.

Conclusie

Het vertrouwen in het coronabeleid en de ervaren rechtvaardigheid zijn fors gedaald tijdens de pandemie. Dit lijkt mede het gevolg van bepaalde beleidskeuzes, de (communicatie over) de onderbouwing en logica van het beleid, en de perceptie van ongelijke verdeling van lasten.

Hoewel er geen beleidskeuzes mogelijk lijken waar iedereen tevreden mee is, lijken de volgende punten van belang voor de ervaren rechtvaardigheid van beleid, en dus draagvlak en vertrouwen:

1. Perspectieven en expertise van burgers, organisaties en experts in de brede zin aan de voorkant meenemen in een transparant proces van beleidsvorming en communicatie daarover.
2. Maatregelen die onevenredig één groep treffen dan wel negatieve (langetermijn) effecten opleveren waar mogelijk vermijden; en beleid maken om de negatieve impact te dempen.
3. Voorkomen van te snelle versoepelingen en beleid weer terug moeten draaien.
4. De onderbouwing van beleidskeuzes en dilemma's helder en transparant uitleggen.

Aandachtspunten voor beleid en communicatie

Door overwegingen voor het gevoerde beleid vanuit rechtvaardigheid uit te leggen, kan vertrouwen in het beleid in de twijfelende groep (groep 3) worden vergroot of tenminste meer worden behouden. Mensen zijn vaak best bereid zich neer te leggen bij besluiten en maatregelen waarmee ze het niet eens zijn, zolang ze maar het gevoel hebben dat die besluiten te rechtvaardigen zijn. Heb daarom oog voor een eerlijk proces, eerlijke uitkomst, sociale inclusie en transparante en inclusieve communicatie:

Zorg voor een eerlijk proces, en leg dit ook uit

- Vertrouwen en draagvlak worden in belangrijke mate bepaald door de (ervaren) kwaliteit van de besluitvorming en transparantie. Laat daarom zien hoe burgers en partijen in het maatschappelijk middenveld worden betrokken. Luister oprecht, en voorkom dat bepaalde groepen zich niet gehoord of buitengesloten voelen.
- Benoem ook niet-gehonoreerde voorkeuren en leg helder uit op grond van welke argumenten en belangen die niet zijn overgenomen. Voorkom dat informatie en communicatie hierover als onduidelijk en mogelijk als misinformatie ervaren wordt, door te benoemen welke onzekerheden er meespelen in de gemaakte overwegingen. Geef aan dat deze afweging op basis van voortschrijdend inzicht kan veranderen over de tijd.
- De [meeste steun](#) is te verwachten voor het inzetten van maatregelen met een hoge effectiviteit, beperkte langdurige negatieve maatschappelijke effecten en een eerlijke verdeling van lasten. Geef daarom zoveel mogelijk duidelijkheid over de mate waarin afzonderlijke maatregelen of combinaties effect hebben en hoe negatieve effecten worden gemonitord of geadresseerd.

Bied erkenning aan alle groepen

- Rechtvaardigheid impliceert ook dat burgers die zich overwegend aan de coronamaatregelen hielden en nog steeds houden, hiervoor erkenning krijgen en voordelen ervaren. Omgekeerd is het voor burgers die aarzelingen hebben belangrijk erkenning krijgen dat hun zorgen serieus worden genomen.
- Houd rekening met de verschillende effecten van de pandemie op subgroepen in de bevolking. Benoem expliciet dat beleid voor sommige groepen onrechtvaardig kan voelen, maar dat is geprobeerd om alle perspectieven zorgvuldig af te wegen. Er is een groep die graag meer maatregelen wil en een groep die minder of andere maatregelen wil en groepen die daartussen zitten, waardoor het dus niet mogelijk is om iedereen tevreden te stellen in de besluitvorming.

Wees zeer terughoudend met (impliciete) drang

- De ervaring van drang kan de ervaren rechtvaardigheid aantasten en bij al twijfelende mensen weerstand opwekken, mogelijk met actief verzet tot gevolg. Laat deze terughoudendheid voor maatregelen die als drang kunnen worden ervaren alleen los op basis van zeer zwaarwegende argumenten en als er geen andere effectieve opties zijn. Bij voorkeur gaat het dan om maatregelen waarvoor breed draagvlak onder de bevolking bestaat. De onderbouwing is voor de ervaren rechtvaardigheid in deze situatie extra belangrijk. Benoem de achterliggende overwegingen zoals de ruimte die het CTB creëert voor ondernemers om na een financieel moeilijke tijd weer inkomsten te verwerven, en het belang van toegankelijk houden van de zorg voor iedereen (gevaccineerd of niet, voor COVID-19 of anders).
- Blijf daarnaast ook het tijdelijke karakter van de maatregelen benadrukken en onderbouw met bewijs van (waarschijnlijke) effectiviteit om de kans op besmetting in risicosettings te beperken.
- Erken mogelijk negatieve effecten (zoals uitsluiting (kwetsbare) mensen of groepen, hoe dat wordt gemonitord (bijvoorbeeld via maatschappelijke organisaties) en hoe daar rekening mee wordt gehouden.
- Houd de discussie over vaccinatie en coronatoegangsbewijs (CTB) zo feitelijk mogelijk: vermijd een morele toonzetting. Is het CTB bijvoorbeeld ingevoerd om het aantal besmettingen terug te dringen of ook om de vaccinatiegraad te verhogen? Dat laatste reden wordt onwenselijk genoemd in recent kwalitatief onderzoek en roept weerstand op ([Interviews gedragswetenschappelijk onderzoek | RIVM](#)).

Communiceer inclusief, vermijd het frame van 'tweedeling'

- Respecteer en benoem de legitimiteit van alle kanten in de discussie. Iedereen kan op zijn of haar manier bijdragen aan de pandemiebestrijding. Benadruk dat ondanks verschillen in ervaren rechtvaardigheid, vertrouwen en draagvlak, er ook veel overeenkomsten zijn tussen mensen, zoals bijvoorbeeld belang hechten aan onze eigen gezondheid en de gezondheid van de mensen om wie we geven.

Vriendelijke groet,

5.1.2e 5.1.2e

5.1.2e 5.1.2e 5.1.2e

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport | Programmadirectie COVID-19 |
 Parnassusplein 5 | 2511 VX | Den Haag | Postbus 20350 | 2500 EJ | Den Haag |
 5.1.2e @minvws.nl | 5.1.2e
www.rijksoverheid.nl |